

HET EINDE VAN EEN TIJDPERK

Patrick Kruihof

De gebeurtenissen van 11 september hebben de wereld voorgoed op z'n kop gezet. De aanslagen en de daaropvolgende 'oorlog tegen het terrorisme' treffen alle gelederen van de maatschappij, de ontwerpwereld inclusief. Dit is volgens Patrick Kruihof het moment voor zelfreflectie en herbezinning op de rol die ontwerpers kunnen spelen in het oplossen van belangrijke problemen.

Het tijdperk van de koude oorlog met zijn klassieke oost-west tegenstellingen, is definitief ten einde gekomen. In plaats daarvan worden de contrasten tussen Noord en Zuid steeds zichtbaarder. Het conflictgebied heeft zich van het ideologisch-politieke naar het economisch-religieuze vlak verplaatst. Kofi Anan zei hierover onlangs:

'Nu de wereld in actie komt tegen de terroristen worden we meteen herinnerd aan de noodzaak iets te doen aan de voedingsbodems van alle haat en wreedheid. De Verenigde Naties moeten voortgaan met het bestrijden van de kwalen van deze tijd: twist, achterlijkheid, armoede en ziekte.'

Het is vooral de armoede die gezien moet worden als de vruchtbare voedingsbodem voor extreem-fundamentalisme. Ondanks politieke beloftes en vele ontwikkelingsprogramma's zijn de armen echter steeds armer en de rijken alleen maar rijker geworden.

Het rijke Noorden, de Amerikanen voorop is zich de laatste decennia te buiten gegaan aan een hedonistische leefstijl waarin alles mogelijk is en niets gek genoeg. We zijn verworpen tot Homo Saturalis, verslingerd aan geld en bezit. Multinationals belasten de Derde Wereld met massaproducten zonder rekening te houden met lokale identiteiten. Miljoenen mensen voelen zich vernederd en misdeeld door de hegemonie van het rijke Noorden.

MONDIALE VERANTWOORDELIJKHEID

De globalisering op kapitalistische grond zal grondig moeten worden herzien. In plaats daarvan hebben we in de woorden van Nelson Mandela een 'mondialisering van verantwoordelijkheid' nodig. We moeten de dialoog met andere culturen aangaan om te voorkomen dat Samuel Huntington's Clash of Civilizations bewaarheid wordt. In 1996 stelde hij:

'De integrerende mondialisering heeft als gevolg dat mensen steeds meer de behoefte voelen zich van elkaar te onderscheiden door terug te grijpen op oude gewoontes en vertrouwde identiteiten. In deze grenzeloze consumptiesamenleving grijpt men naar het houvast van natie, religie, taal- verwantschap, afstamming of een ander anker van collectieve identiteit.'

Er zijn verschillende manieren om deze dialoog te intensiveren. In de muziekwereld is dit al langer gemeengoed, denk bijvoorbeeld aan samenwerkingprojecten van Sting en Manu Chau met muzikanten uit Afrika en Midden Amerika. Een serie artikelen over de betekenis van de Koran-verzen in NRC Handelsblad is eveneens een stap in de goede richting.

Het Crossroads-project staat in dit opzicht dicht bij huis. Dit initiatief van Peik Suyling en Gerda Hahn bracht ontwerpers in de gelegenheid samen te werken met ambachtslieden uit India en Afrika. De traditionele verhouding tussen opdrachtgever en uitvoerder werd overboord gegooid, vier handen werkten samen aan één eindproduct. De resultaten zijn onmiskenbaar beïnvloed door lokale culturen en kenmerken zich door een grote vormrijkdom en diversiteit.

10 PROCENT

Victor Papanek schreef het al in 1973: 'When cultures truly intermingle, then both cultures are enriched and continue to benefit from one another.' Papanek's klassieker Design for the real world is op dit moment actueler dan ooit, zijn teksten een dringend verzoek aan de ontwerpgemeenschap om zich met hart en ziel in te zetten voor alle bewoners op aarde. Papanek was een voorstander van het opheffen van patentrecht en daagde ontwerpers uit om 10 procent van hun tijd te besteden aan het oplossen van sociale problemen. Deze inmiddels overleden ontwerper pleitte voor de daadwerkelijke bestrijding van armoede. In zijn ogen zou het bombardement aan voedselpakketten en opwindbare radio's niets meer geweest zijn dan een doekje tegen het bloeden.

We moeten ons afvragen hoe dit soort producten een bijdrage kunnen leveren aan mensen in nood zonder dat we onze eigen normen en waarden aan hen opleggen. Het oplossen van een dergelijk voedsel- en communicatieprobleem is een interessante ontwerp-opgave.

De crackers met pindaakaas kunnen vervangen worden door verschillende varianten op lokale maaltijden. De verpakking krijgt geen opdruk in het Engels of Spaans maar op z'n minst in het Pathaans. Er zit geen 'Moist Towellette' in om 'de handen na de maaltijd te reinigen' maar een sprookje uit Duizend en één nacht. De radio's worden in kleuren uitgevoerd passend bij de eeuwenoude tinten van de Afghaanse klederdracht. Het wordt een wereldradio en geen propaganda-artikel met beperkte ontvangst, een waardeloos stuk techniek zodra de oorlog ten einde is gekomen.

DUURZAME DIALOOG

Er worden kansen gemist, ook hier in Nederland. De Arabische zender Al Jazeera had allang een paar uur per dag op het publieke net uitgezonden moeten worden. Alleen op die manier kunnen we een genuanceerd beeld krijgen van de crisis en wordt er een bodem gelegd voor een duurzame dialoog.

De dialoog is de enige weg naar een eerlijke, humane wereld. De ontwerpgemeenschap kan hierin een belangrijke rol spelen. Ontwerpers hebben ervaring in het bij elkaar brengen van verschillende gezichtspunten en uiteenlopende meningen. Het zijn inventieve moderatoren die ingewikkelde processen in goede banen kunnen leiden.

Ontwerpers verlenen niet alleen service aan bedrijven, ze verkeren ook in de positie om kritische vragen te stellen. Bij de producten die gemaakt worden, het nut ervan en de schade die ze kunnen veroorzaken. Ik heb het niet alleen over wapens en vliegtuigen, het gaat óók over gym schoenen en plastic stoelen, over mobiele telefoons en tochtbeesten.

BEZINNING

Ik stel voor dat we alle fabrieken gedurende een week stopzetten. Zodat we kunnen stilstaan bij alles dat we bezitten. Onszelf afvragen of we dit echt nodig hebben. Of de consument wel behoefte heeft aan nieuwer dan nieuw en of deze stortvloed aan materie rekening houdt met duizenden identiteiten in niet-westerse culturen. We kunnen ons in die week bezinnen op onze verantwoordelijkheden en een plan maken om de verwijdering tussen het rijke Noorden en het arme Zuiden tot stilstand te brengen. Eenvoudig zal het niet zijn, maar ik ben ervan overtuigd dat het mogelijk is.

Dit artikel werd gepubliceerd in het decembernummer van Vormberichten, een maandelijkse uitgave van de Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers.